

Proaktif Kişiliğin Yaşam Doyumuna Etkisinde Covid-19 Korkusunun Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Mediating Role of Covid-19 Fear in the Effect of Proactive Personality on Life Satisfaction

Aysel ARSLAN^{1*}

Hasan GÜL²

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, aysel.arslan@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4973-7957>

² Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hasan.gul@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3720-5451>

* Yazışılan Yazar/Corresponding author

Makale Geliş/Received: 22.07.2022

Makale Kabul/Accepted: 26.08.2022

Araştırma Makalesi / Research Paper

DOI: 10.47097/piar.1147018

Öz

Küresel çalışma yaşamında hızla değişen ve çevreye uyum sağlayabilen örgütler başarıya ulaşmaktadırlar. Değişime ayak uydurmak, geleceği öngörebilmenin yanı sıra geleceğe hazırlıklı olmaya bağlı bulunmaktadır. Değişim karşısında sağlanan başarı yaşamdan duyulan mutluluğa ve örgütsel başarıya etki etmektedir. Önceden hazırlıklı olmakla açıklanabilen proaktif kişilik ile mutlu olmakla özdeşleşen yaşam doyumunu kavramları hem sosyal yaşamda hem de örgütsel yaşamda oldukça önem arz etmektedir. Çalışmada proaktif kişilik ile yaşam doyumunu ilişkisinin araştırılmasının yanı sıra Covid-19 korkusunun bu ilişkideki aracılık etkisi ölçülmek istenmiştir. Bu amaçla Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencilerinden anket yöntemiyle elde edilen veriler Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda, proaktif kişilik ile yaşam doyumunu arasında olumlu bir etki tespit edilirken, bu değişkenlere Covid-19 korkusunun negatif yönlü kısmi aracılıkta bulunduğu tespit edilmiştir.

Abstract

Organizations that can adapt to the rapidly changing environment in today's global working life are achieving success. Keeping up with change is achieved by anticipating the future and being ready for it. Thus, the success achieved in the face of change affects the happiness of life and organizational success. The concept of life satisfaction that is identified with being happy with a proactive personality, and it can be explained by being prepared in advance is also very important for social and organizational life. In the study, it was aimed to investigate the relationship between proactive personality and life satisfaction as well as to measure the mediating effect of Covid-19 fear on this relationship. For this purpose, the data obtained from the students of Ondokuz Mayıs University Vocational School of Health Services by the survey method were analyzed with the Structural Equation Model (SEM). As a result of the analysis of the data, a positive effect was detected between proactive personality and life satisfaction, while fear of Covid-19 was partially mediated negatively by these variables.

Anahtar Kelimeler: Proaktif kişilik, Yaşam doyumunu, Covid-19, Covid 19 korkusu

Keywords: Proactive personality, Life satisfaction, Covid-19, Fear of Covid 19

JEL kodları: M1, M12

JEL codes: M1, M12

1. GİRİŞ

Bazı kavramlar hem gündelik yaşamda hem de örgütsel yaşamda kabul görmekle birlikte, her iki manada da olumlu tutum ve davranışlarla sonuçlanmaktadır. Çalışmada bunlardan iki tanesi olan proaktif kişilik özelliği ile yaşam doyumu konuları üzerinde durulmuştur. Proaktif davranışlar günümüz belirsiz iş ortamında olası risklere karşı tedbir almakla birlikte, beklenmedik durumlara karşı yön belirlemeye yardımcı olan tutum ve davranışlardır. Bu sayede herhangi bir krizin üstesinden gelebilmek daha kolay olur iken, eldeki olanaklardan en iyi şekilde faydalanılmaktadır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar hem sosyal yaşamda hem de iş yaşamında başarı ve mutluluğa işaret etmektedir.

Kısaca yaşam mutluluğu anlamına gelen yaşam doyumu, bireylerin sosyal ve iş yaşamlarında mutlu, huzurlu, başarılı ve tatmin olmuş olduklarını gösteren bir kavramdır. Yaşam doyumuna ulaşmış kişilerin hayata bakış açıları pozitiftir. Bu olumlu bakış sayesinde yaşam anlam kazanmakta, yaratıcı ve yenilikçilik desteklenmektedir. Ayrıca karşılaşılan zorlukların üstesinden kolaylıkla gelinebilmektedir. Dolayısıyla yaşam doyumu herkes tarafından istenilmekle birlikte oluşması bir takım şartlara bağlıdır. Bireyin sosyal yaşamındaki mutluluğu büyük oranda çevresi tarafından sevilmesi ve sayılması ile mümkün olabilmektedir. İş yaşamındaki mutluluğunun ise en önemlilerinden biri başarıdır. İş yaşamındaki başarı işin şimdiki beklentilerini karşılamak ve gelecekteki beklentilerine hazır olmakla sağlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temeli üç değişken üzerine kurulmuştur. Bunlar; proaktif kişilik, yaşam doyumu ve Covid-19 korkusudur.

Literatürde birçok çalışmada proaktif kişiliğin farklı kavramlarla olumlu ilişkilerine (Akçakanat & Uzunbacak, 2017; Çelik & Topçuoğlu, 2017; Yolcu & Çakmak, 2017; Tunca, Elçi & Murat, 2018; Mamak, 2018; Karabatak, 2018; Özmen, 2019) yer verilmiştir. Benzer şekilde yaşam doyumu (Dikmen, 1995; Keser, 2005; Çivitçi, 2012; Eryılmaz, 2012; Tümlü & Recepoğlu 2013; Bal & Gülcan, 2014; Bakan & Güler, 2017; Alibekiroğlu vd., 2018; Yelpaze & Yakar 2019) farklı olumlu değişkenlerle ele alınmış, olumlu ilişkiler tespit edilmiştir. Proaktif karar verme ile yaşam doyumu arasında doğrudan bir ilişki olmadığı ve bu ilişkiye karar memnuniyeti ile öz yeterliliğin aracılık ettiğine dair bir çalışma yapılmıştır (Siebert, Kunz & Rolf, 2020: 1184). Benzer bir çalışmada proaktif kişiliğin etkili karar vermeye yol açtığı ve etkili karar verme ile yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur (Greguras & Diefendorff, 2010: 539). Tam zamanlı çalışarak emekli olan insanlar üzerinde yapılan bir çalışma ise proaktif kişiliğin yaşam doyumu üzerinde etkili olduğunu göstermiştir (Maurer & Chapman, 2018: 345). Proaktif kişiliğin bireysel yaşam doyumu ile pozitif ilişkili olduğu ve kişilerarası güvenin bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür (Wang, Li & Tu, 2019: 2471).

Bununla birlikte 2019 yılında ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan korona virüs (Covid-19) salgını farklı disiplinlerden bilimsel çalışmalara temel oluşturmuştur. Yaşam doyumu ile Covid-19 korkusu ve stresi ve arasındaki ilişkiyi farklı değişkenlerle ele alan (Baykal, 2020a, 2020b; Avçin, E. & Erkoç, 2021; Peker, A., Cengiz & Yıldız 2021; Aksoy & Atılğan 2021; Mavi & Yeşil, 2021; Öztürk, 2021; Can vd., 2022) bir çok çalışmaya rastlanmaktadır. Proaktif yaklaşım ile Covid-19 pandemisi arasındaki ilişki ise (Akar, 2021) proaktif yaklaşımın vaka ve ölüm oranlarının azalmasındaki önemi ile anlatılmıştır. Proaktif kişilik, olaylara proaktif yaklaşımı öngörmektedir. Çevredeki değişkenlere göre kişinin

hayatında olumlu değişiklikler yapabilmesini, hatta önceden tahmin edilebilir durumlara gerekli tedbirleri alarak hazırlıklı olmasını gerektirir. Yaşam doyumunu bireyin olumlu tutum ve davranışlar sergilemesini sağlamaktadır. Bu çerçevede araştırmada proaktif kişiliğin yaşam doyumuna etkisinde iş ve sosyal yaşamı önemli ölçüde etkileyen Covid-19 korkusunun aracılık rolü ortaya konmak istenmiştir. Bu sayede proaktif kişilik ve yaklaşımın hem sosyal yaşam hem de örgütsel yaşamdaki önemine dikkat çekilmek istenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Proaktif Kişilik

Proaktiflik kavramı literatürde ilk kez 1960'lı yıllarda Bonner tarafından ele alınmış ve bireyin potansiyeli ve yaratıcılığını kullanarak çevresiyle iletişim ve etkileşim içinde olması, sorumluluk alabilmesi ve karar verebilmesi olarak tanımlanmıştır. Kavram daha sonra farklı disiplinler tarafından kullanılmıştır. Bunlardan biri olan örgütsel bağlamda, bireysel bir farklılık olarak ele alınmaktadır ve geleceğe, değişime odaklı olmak ve önceden davranmak gibi kelimelerle ortak kullanıma sahiptir (Kanten, 2016: 373). Proaktif kişilik, bir olay ya da duruma ilişkin ortaya çıkan sonuca göre davranmak (reaktif) yerine olay ya da durum vuku bulmadan gerekli çalışmaları yapmak ve gerekli tedbirleri almış olmak şeklinde ifade edilmektedir. Proaktif davranış sayesinde birey sürprizlerle karşılaşmamakta, karşılaşmış olsa bile zorlukların üstesinden daha kolay gelebilmektedir. Başka bir açıdan proaktiflik mevcut duruma uyum yerine koşulların iyileştirilmesi yönünde çaba sarf etmeyi gerektirmektedir. Bu manada proaktif davranış Crant (2000: 436)'a göre "mevcut koşulların iyileştirilmesinde inisiyatif almayı veya yenilerini yaratmayı; mevcut koşullara pasif olarak uyum sağlamak yerine statükoya meydan okumayı" içermektedir. Örgütsel yaşamda proaktif bireyler fırsatları taramakta, inisiyatif göstermekte, harekete geçmekte ve değişime yol açmaktadırlar. Bu bağlamda örgütlerinin misyonunu değiştiren ya da sorunları bulup çözen yol buluculardır. Diğer bireyler içinde buldukları duruma kolay adapte olurlarken, proaktif bireyler çevreleri üzerinde bir etkiye sahip olmak istemektedirler (Bateman & Crant, 1993: 105).

Proaktif kavramlarla ilgili yapılan araştırmaların analizi sonucunda örgütsel yaşamda proaktif davranışın temelini oluşturabilecek iki süreç ortaya çıkmaktadır. İlki, Beklenti Teorisinden hareketle (Vroom, 1964), bireylerin davranışlarının olası sonuçlarını göz önünde bulundurarak kasıtlı hareket ettiği düşüncesidir. İkincisi ise Hedef Belirleme Teorisi (Locke & Latham, 1990) ve Sosyal-Bilişsel Teori (Bandura, 1986) gibi daha geniş motivasyon teorileriyle uyumlu olan kişinin sorumluluklarını, hedeflerini veya isteklerini yerine getirmek için proaktif davranışta bulunduğu düşüncesidir (Parker, Williams & Turner, 2006: 638). Proaktif davranış örgütsel davranış literatüründe etkileşimcilik teması ile davranışın hem içsel hem de dışsal olarak kontrol edildiğini savunmaktadır. Bu çerçevede kişi, çevre ve davranış birbirini sürekli etkilemektedir. Proaktif davranışın temel özelliği budur (Bateman ve Crant, 1993:104). Proaktif kişiler bir takım güçler tarafından kısıtlanmamış ve çevresel değişimi etkileyebilen kişilerdir. Proaktif insanlar bir şeyleri değiştirme fırsatı için harekete geçmekte ve inisiyatif almaktadırlar (Crant, 2000: 439). Çalışanların örgütlerindeki proaktif davranışları, onların işlerini daha iyi tamamlamak amacıyla yaptıkları kendiliğinden veya bilinçli davranışları ifade etmektedir. Bu davranışlar sayesinde çalışanlar organizasyon ortamındaki değişikliklere uyum sağlamakta, iş potansiyelleri artmakta ve bu sayede

organizasyonun performansı artış göstermektedir (Su, Wang & Zhang, 2022: 1). Proaktif davranış örgütsel yaşamın başarısı için istenilen bir davranış biçimidir.

2.2. Yaşam Doyumu

Örgütsel yaşamda pozitif psikoloji üzerine yapılan çalışmalar psikolojik yaşamda yeni bir yön olarak ortaya çıkmıştır. Öznel iyi oluşun bir bileşeni olarak yaşam doyumu, öznel iyi oluşun duygusal yönü ile ilgilidir (Pavot & Diener, 2008: 137). Bu duygusal yönü ise mutluluk ile ilişkilendirilen ve pozitif etki yaratan neşe, iyimserlik, tatmin ve memnuniyet gibi duygular oluşturmaktadır (Proctor, Linley & Maltby, 2009: 583). Yaşam doyumu, bireyin bir bütün olarak yaşamına ilişkin değerlendirmelerin toplamını içermektedir. Bu değerlendirmeler geçmişe, bugüne ve geleceğe ilişkindir (Berlemani, 2016: 100). Başka bir deyişle yaşam doyumu, kişinin yaşamında hoşnut olduklarının veya hoşnut olmadıklarının toplanıp değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bir özettir (Heller, Watson, Iliş, 2006: 1422).

Yaşam doyumu disiplinler arası bir nitelik taşımakla birlikte farklı birçok kuram ile açıklanmaktadır. Bunlardan yaşam doyumunu birey açısından ele alan kuramlar; Duyuşsal, Bilişsel ve Birleşik Kuramlar, Sonuç ve Süreç Kuramları, Gereksinim Kuramları ve Sabit Noktadır. *Duyuşsal, Bilişsel ve Birleşik Kuramlar*; yaşam doyumuna etki eden faktörü duygu ve/veya bilişsel karar süreci açısından sorgulamaktadır. *Sonuç ve Süreç Kuramları* elde edilen mutluluğun yapılan eylemlerin sürecinde mi yoksa sonucunda mı elde edildiğini sorgulamaktadır. *Sabit Nokta Kuramı* ise, yaşam doyumunun uzun vadede sürekliliği üzerinde durmakta ve bu durumun çok çarpıcı çevresel etmenler olmadığı sürece değişmeyeceğini savunmaktadır (Şimşek, 2020: 885). Yaşam doyumu ile ilgili diğer iki temel kuramdan *Aşağıdan Yukarıya (Bottom Up) Kuramı*; iyimser bir bakış açısından yola çıkarak doyumun anlık zevk deneyimleri göz önüne alınarak şekillenmesi ve genellenebilmesi şeklinde ifade edilmektedir. *Yukarıdan Aşağıya (Top Down) Kuramı* ise, yorumlayıcı ve yargılayıcı bir bakış açısı ile istikrarlı bir yaşam mutluluğun değerlendirilmesini öngörmektedir (Chen vd., 2018: 5-7).

Yaşam doyumu insan yaşamında gerçek bir psikolojik güç olarak işlev görmektedir. Yaşam doyumu, yalnızca olumlu yaşam deneyimlerinin bir yan ürünü değildir; aktif olarak dayanıklılığı teşvik etmektedir (Huebner, Suldo & Gilman, 2006: 357). Aynı zamanda güce ve verimliliğe işaret etmektedir. Bu nedenle yaşam doyumu sosyal yaşam ve örgütsel yaşamla iç içe geçmiş bir kavramdır. Yaşam doyumu konusunda yapılan bir çok çalışma, yaşam doyumunun mu iş doyumunu etkilediği yoksa iş doyumunun mu yaşam doyumunu etkilediği yönündedir (Uyguç vd., 1998: 194). Bununla birlikte yapılan çalışmalar yaşam doyumunun mesleki başarı, sağlık ve hatta gecikmiş mortalite ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Lyubomirsky, King ve Diener, 2005; Oishi, Diener ve Lucas, 2007; Diener & Chan, 2011; Luhmann vd., 2013: 39). Bireylerin çalışma yaşamında diğer kişilerle kurdukları ilişkiler, yaşam doyumu sağlayan, mutluluk verici duygular oluşturabilmektedir. İşyerinde sağlıklı bir psikososyal ortam çalışan refahı üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır (Ampofo, Coetzer & Poisat, 2017: 954).

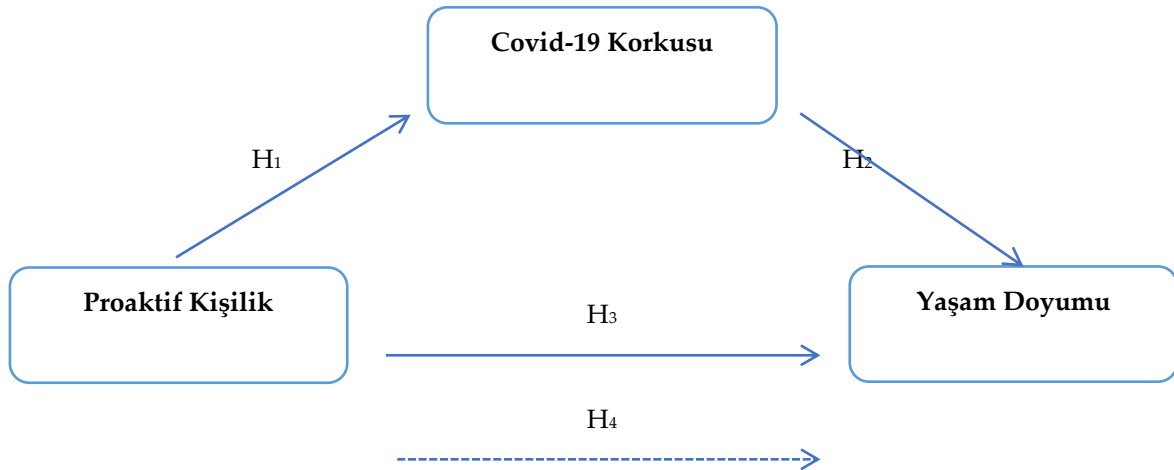
3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma son yıllarda işletmeleri etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilen Covid-19 korkusunun proaktif kişilik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide aracılık etkisinin incelenmesini amaçlamaktadır. Küresel ekonomi ve artan rekabet koşullarında işletmeler için çeşitli tehditler söz konusu olmakla birlikte Covid-19 pandemisi gerek beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan yapısı gerekse işletmelerin faaliyetlerini değişik açılardan etkileyen ve öngörülemeyen özellikleriyle yeni ve küresel bir tehdit olarak görülmektedir. İşletmelerin bu gibi durumlarda hayatta kalabilmeleri ve başarılı olabilmelerinde olaya ve duruma göre şekillenen proaktif yaklaşımlarının önemi büyüktür. Proaktif yaklaşımın dayandığı proaktif kişiliğin aynı zamanda yaşam doyumuna etki ettiği düşünülmektedir. Bu çalışmada proaktif kişiliğin yaşam doyumuna etkisinde Covid-19 korkusunun aracı bir rol üstlenip üstlenmediği görülmek istenmiştir.

3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler

İlgili literatürde yer alan çalışmalar doğrultusunda tasarlanan araştırma modeli ve bu kapsamda geliştirilen hipotezler aşağıdaki paragraflarda yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

H₁: Proaktif kişilik Covid-19 korkusu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₂: Covid-19 korkusu yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₃: Proaktif kişilik yaşam doyumu üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H₄: Covid-19 korkusu proaktif kişilik ile yaşam doyumu arasında aracı bir rol oynamaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın evrenini 2021-2022 eğitim-öğretim yılı itibariyle Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda (SHMYO) okuyan 2155 öğrenci oluşturmaktadır. Ural ve Kılıç (2005)'a göre % 95 güven aralığında evreni 3000 olan bir çalışma için 341 örneklem sayısına ulaşılması yeterli olmaktadır. Bu bağlamda 2155 öğrenci arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 457 öğrenci araştırmanın örneklemini

oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmada istenilen örneklem sayısına ulaşılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi çerçevesinde veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket "Google Form" aracılığıyla hazırlanmış, öğrencilerin oluşturmuş oldukları WhatsApp gruplarıyla paylaşarak dağıtılmıştır. Toplanan veriler SPSS ve LISREL programları ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda doğrulayıcı faktör analizleri, korelasyon analizi, regresyon analizleri yapılmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin tespit edilebilmesi amacıyla Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

Daha önce de ifade edildiği üzere araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Kullanılan anket formu 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcılara ait demografik ölçütler yer alır iken diğer bölümlerde "Proaktif Kişilik Ölçeği", "Yaşam Doyumu Ölçeği" ve "Covid-19 Korkusu Ölçeği"ne yer verilmiştir. Katılımcıların anket formunda yer alan ifadelere katılım düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum).

Anket formunu oluşturan ölçeklerden ilki olan "Proaktif Kişilik Ölçeği" Bateman ve Crant (1993) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Akın, Abacı, Kaya ve Arıcı (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçek tek boyut ve 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin yükselen puanları proaktivitenin yükseldiğini göstermektedir.

Anket formunda kullanılan "Yaşam Doyumu Ölçeği" ise Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş, Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Toplam 5 maddeden oluşan ölçek tek boyutlu olup, ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Ankette kullanılan diğer bir ölçek "Covid-19 Korkusu Ölçeği" Ahorsu ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilmiş, Bakioğlu, Korkmaz ve Ercan (2020) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 7 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekte bulunan tüm maddelerden alınan toplam puan bireyin yaşadığı korona virüs (Covid-19) korkusu düzeyini yansıtmaktadır. Ölçeğin yüksek puan düzeyi korona virüs korkusunu yüksek düzeyde yaşamak anlamına gelmektedir.

4. BULGULAR

4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılım sağlayanlara ilişkin demografik istatistikler aşağıda Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	316	69,1
	Erkek	141	30,9
Yaş	18 ve altı	8	1,8
	19-21	372	81,4

	22-24	59	12,9
	25 ve üstü	18	3,9
Okuduğu Sınıf	1. Sınıf	207	45,3
	2. Sınıf	250	54,7
Program Türü	1. Öğretim	372	81,4
	2. Öğretim	85	18,6
Ailenin Aylık Ortalama Geliri	3000 TL ve altı	104	22,8
	3001-4000 TL arası	95	20,8
	4001-5000 TL arası	99	21,7
	5001-6000 TL arası	67	14,7
	6001 TL ve üzeri	92	20,1
Ailenin Yerleşim Yeri	Büyükşehir	117	25,6
	Şehir	88	19,3
	İlçe	166	36,3
	Köy	86	18,8
Ailenin İkamet Ettiği Bölge	Akdeniz Bölgesi	17	3,7
	İç Anadolu Bölgesi	55	12
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	12	2,6
	Marmara Bölgesi	17	3,7
	Ege Bölgesi	8	1,8
	Karadeniz Bölgesi	329	72
	Doğu Anadolu Bölgesi	8	1,8
	Yurt Dışı	11	2,4
Pozisyonu	Öğrenci	411	89,9
	Çalışan + Öğrenci	46	10,1
Korona virüs (Covid-19) hastalığı geçirme oranı	Evet	169	37
	Hayır	288	63
Toplam		457	100

Katılımcılara ait demografik özelliklere ilişkin tablo incelendiğinde öğrencilerin % 69,1'inin kadın ve % 30,9'unun erkeklerden oluştuğu, % 1,8'inin 18 yaş ve altı, % 81,4'ünün 19-21, % 12,9'unun 22-24 ve % 3,9'unun 25 ve üzeri yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin % 45,3'ü birinci sınıfta, % 54,7'si ikinci sınıfta, % 81,4'ü birinci (normal) öğretimde okumakta ve % 18,6'sı ikinci öğretimde eğitim görmektedirler. Öğrencilerin ailelerin ortalama aylık gelirleri incelendiğinde % 22,8'inin 3000 TL ve altı, % 20,8'inin 3001-4000 TL arası, %

21,7'sinin 4001-5000 TL arası, % 14,7'sinin 5001-6000 TL arası ve % 20,1'inin ise 6001 TL ve üzeri bir gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ailelerin % 25,6'sı büyükşehir, % 19,3'ü şehir, % 36,3 'ü ilçe ve % 18,8'si köylerde yaşamaktadır. Yine ailelerin % 72'sinin ikameti Karadeniz Bölgesinde, % 12'sinin ikameti ise İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Öğrencilerin % 10,1'i eğitimleri yanında çalışma yaşamı içinde de yer almaktadırlar. Ayrıca ankete katılan öğrencilerin % 37'si korona virüs (Covid-19) hastalığı geçirmişlerdir.

4.2. Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması

Araştırmanın değişkenlerine ait betimleyici istatistikler aşağıda yer almaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin öncelikle geçerliliğini test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Faktör Analizi

Ölçekler	KMO	Bartlett	Faktör Tarafından Açıklanan Varyans Oranı
Proaktif Kişilik Ölçeği	.878	1368.002	42.227
Yaşam Doyumu Ölçeği	.851	929.192	62.841
Covid-19 Korkusu	.888	1873.421	63.048

Tablo 2'de görüldüğü üzere ankette kullanılan Proaktif Kişilik Ölçeği'nin KMO örneklem yeterliliği katsayısının ,878; Yaşam Doyumu Ölçeği KMO örneklem yeterliliği katsayısının ,851 ve Covid-19 Korkusu Ölçeğinin ise KMO örneklem yeterliliği katsayısının ,888 olduğu belirlenmiştir. Field (2000)'e göre KMO değerinin alt sınırının 0.50 olması gerekmektedir. $KMO \leq 0.50$ sonucunda veri kümesi faktörlenemeyecektir. Bu çerçevede araştırma için örneklem yeterliliğinin faktör analizi yapmaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Bartlett Küresellik testi sonuçlarında görüldüğü üzere her bir ölçeğe ilişkin ki kare değeri ($\chi^2= 1368.002$; $p<.01$), ($\chi^2= 929.192$; $p<.01$), değeri ($\chi^2= 1873.421$; $p<.01$), kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Tek faktöre sahip ölçeklerde açıklanan varyans oranının % 30 ve daha fazla olması yeterli olabileceğinden (Büyüköztürk, 2002: 199) ve $p<.000$ olduğundan Tablo 2'de yer alan açıklanan varyans oranı değerlerinin çalışma için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu göstermektedir. İkinci ölçüm olarak ölçeklerin güvenilirlik katsayıları için Cronbach Alfa değerlerine bakılarak, aşağıda Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Ölçeklere Ait Güvenirlilik Sonuçları

Değişkenler	Soru Sayısı	Cronbach Alfa Katsayıları (α)
Proaktif Kişilik Ölçeği	10	,846
Yaşam Doyumu Ölçeği	5	,850
Covid-19 Korkusu	7	,896

Tablo 3'te yer alan veriler incelendiğinde, Proaktif Kişilik Ölçeği alfa katsayısının ,846 olması, katılımcıların vermiş oldukları cevaplarda tutarlı davrandıklarını göstermektedir. Kılıç'a (2016) göre Cronbach Alfa katsayısının 0.7 ve üstünde bulunması durumunda kullanılan ölçeğin güvenilirliği iyi olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde Yaşam Doyumu Ölçeğinin Cronbach alfa katsayılarının ,850 ve Covid-19 Korkusu Ölçeğinin alfa katsayısının ,896 olması katılımcıların vermiş oldukları cevaplarda tutarlı davrandıklarını göstermektedir.

4.3. Normallik Testi ve Korelasyon Analizi

Araştırmada kullanılacak veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğinin belirlenmesine yönelik olarak normallik testi yapmak için veri setinin çarpıklık ve basıklık değerleri kullanılmıştır. Proaktif Kişilik Ölçeği (çarpıklık -,576; basıklık ,966); Yaşam Doyumu Ölçeği (çarpıklık ,075; basıklık -,375) ve Covid-19 Korkusu Ölçeği (çarpıklık 1.249; basıklık 1.800) olduğu görülmektedir. George ve Mallery (2003)'e göre çarpıklık ve basıklık değeri +2 ile -2 aralığında yer almış olan grupların normal dağılım gösterdiği kabul edilebilmektedir. Bu değerler ışığında verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir.

Araştırmanın değişkenleri arasında bulunan proaktif kişilik, Covid-19 korkusu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin yönünü ve şiddetini belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgulara aşağıda Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayısı Değerleri

Değişkenler	n	ORT.	SS.	1	2	3
1. Yaşam Doyumu	457	2.7365	.85783	1		
2. Covid-19 Korkusu	457	1.8490	.80130	.184**	1	
3. Proaktif Kişilik	457	3.7392	.67504	.324**	-.059	1

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan korelasyon analizinde katsayı değerleri 0-0.3 arasında ise ilişki zayıf, 0.3-0.7 arasında ise ilişki orta, 0.7-1 arasında ise ilişki kuvvetlidir (Gürbüz ve Şahin, 2017: 260). Yapılan Pearson korelasyon analizi sonucuna göre proaktif kişilik ile yaşam doyumunu arasında orta düzeyde ve pozitif ($r = .324$; $p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. Covid-19 korkusu ile yaşam doyumunu arasında düşük düzeyde ve pozitif ($r = .184$; $p < 0,001$) bir ilişki elde edilmiştir.

4.4. Modelin Test Edilmesi Yapısal Eşitlik Modellemesi

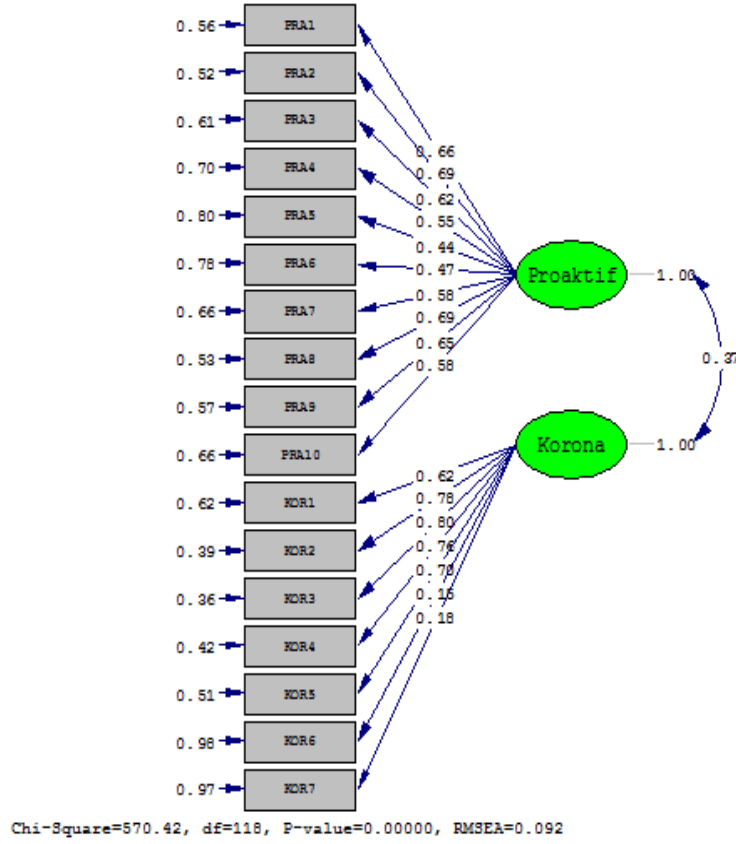
Araştırma hipotezleri Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılarak test edilmeye çalışılmıştır. Analiz "Lisrel 8.51 for Windows" paket programı kullanılarak yapılmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli tahmin metodu olarak ise Maksimum Benzerlik Yöntemi (Maximum Likelihood Estimation-MLE) yöntemi kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı etkileri belirleme olanağı sağlayarak ortaya konulan yapılar arasındaki etkileşimlerin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasına imkân veren, çok değişkenli istatistiksel bir yapıdır (Çelik ve Yılmaz, 2016: 5).

Araştırma modelinde proaktif kişiliğin yaşam doyumunu üzerindeki doğrudan ve Covid-19 korkusu aracılığıyla etkisi araştırılacaktır. Bu etkinin araştırılması ve hipotezlerin test edilmesinde Baron ve Kenny'e (1986: 1176) ait dört kriterden yararlanılmıştır;

- Bağımsız değişkenin, aracılık etkisine sahip değişkeni anlamlı olarak etkilemesi,
- Aracı etkisi beklenen değişkenin, bağımlı değişkeni anlamlı olarak etkilemesi,
- Bağımsız değişkenin, bağımlı değişkeni doğrudan anlamlı olarak etkilemesi,
- Aracı değişken, bağımsız değişken ile birlikte tahmin edilen regresyon modeline dâhil edildiğinde, bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin azalması (kısmi aracı değişken) ya da tam anlamıyla ortadan kalkması (tam aracı değişken).

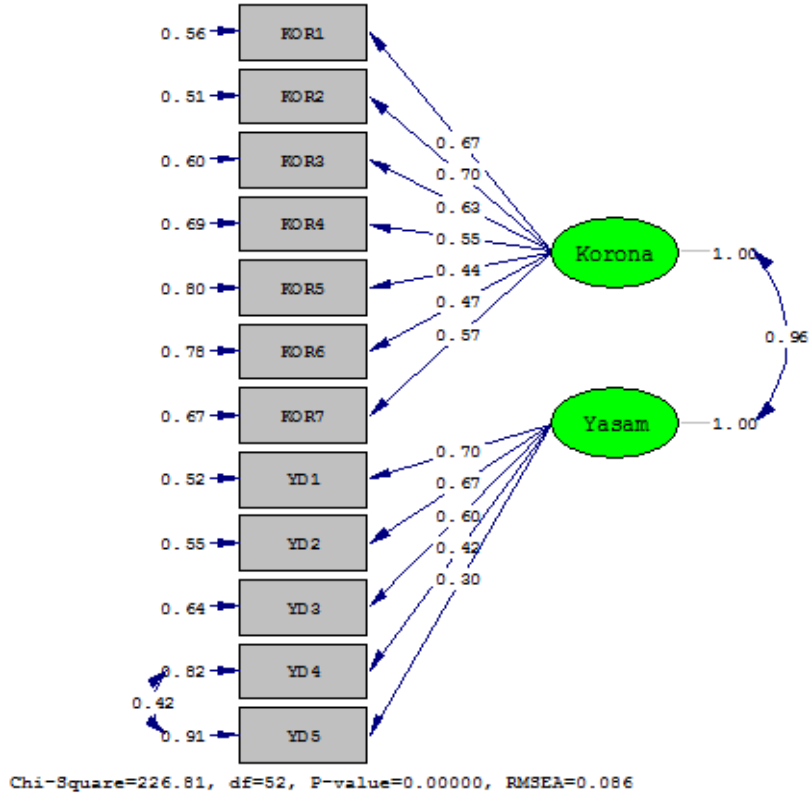
Bu bağlamda araştırmada öncelikle ilk hipotezin tespiti için proaktif kişilik özelliğinin Covid-19 korkusu üzerindeki doğrudan etkisi test edilmiştir (Şekil 2). Daha sonra araştırmanın ikinci hipotezi olan Covid-19 korkusunun yaşam doyumunu üzerinde doğrudan etkisi test edilmiştir (Şekil 3). Üçüncü hipotez için proaktif kişiliğin yaşam doyumunu üzerinde doğrudan etkisi ölçülmüş (Şekil 4) ve son olarak da dördüncü hipotezin tespit edilmesi amacıyla proaktif kişilik özelliğinin yaşam doyumuna etkisinde Covid-19 korkusunun aracılık etkisi ölçülerek değerlendirilmiştir (Şekil 5). Yapılan analizler ve değerlendirmeleri aşağıda gösterilmektedir.

Proaktif kişilik özelliğinin Covid-19 korkusu üzerindeki doğrudan etkisinin test edildiği Şekil 2'de ($\beta = 0,37$; $p < ,05$) görüldüğü üzere proaktif kişilik özelliği ile Covid-19 korkusu arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu değere Kline (1998) tarafından belirtilen oranlara göre (hipotezlere ilişkin modellerde standart yol katsayı ifadeleri için 0,10 ve altında kalan değerler küçük etkiyi, 0,30 civarında bulunan değerler orta düzeyde etkiyi, 0,50 ve üzerinde yer alan değerler ise büyük etkiyi göstermektedir) ulaşılmıştır. Analizin geçerli uyum değerlerine sahip olduğu ($\Delta\chi^2/df = 4,83$, GFI=.87, AGFI=.83, IFI=.90, NFI=.88, NNFI=.89, CFI=.90, RMR=.091) görülmüş ve H_1 hipotezi desteklenmiştir.

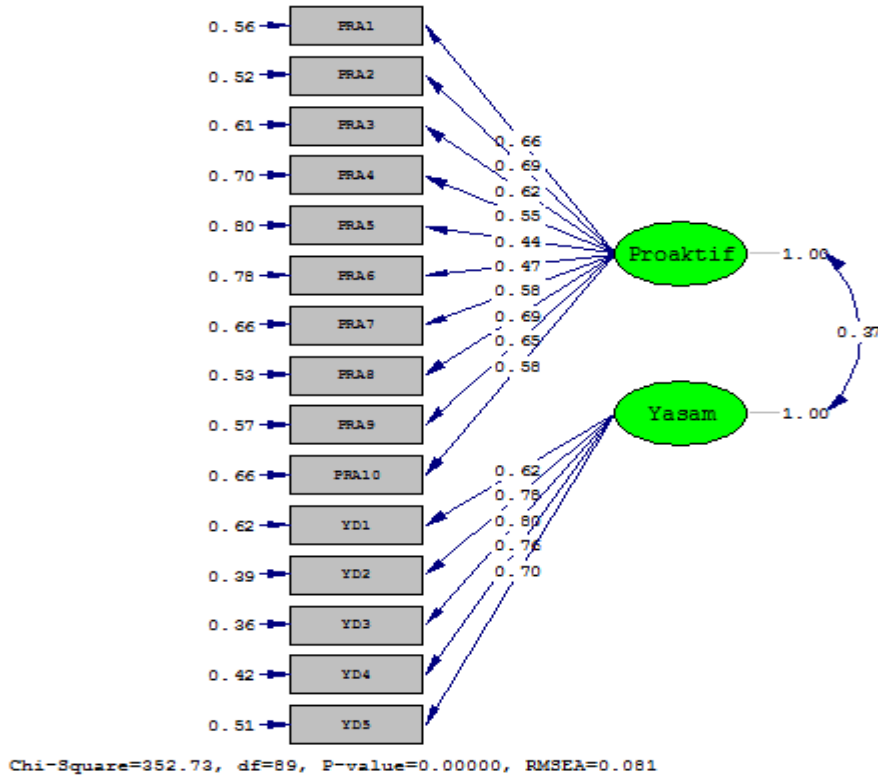
Şekil 2. Proaktif Kişilik → Covid-19 Korkusu YEM Analizi

Covid-19 korkusunun yaşam doymu üzerinde doğrudan etkisinin test edildiği Şekil 3’de ($\beta = 0,96$; $p < ,05$) görüldüğü üzere Covid-19 korkusu ile yaşam doymu arasında pozitif yönlü büyük bir etki tespit edilmiştir. Yapılan analizde $\Delta\chi^2/df=6,44$ çıktığı için ki-kare değerini düşürmek için önerilen düzenlemeler (YD5 ve YD4 değişkenlerinin hata varyansları birleştirilmiştir) yapılmıştır. Düzenlemeler sonucunda analizin geçerli uyum değerlerine sahip olduğu ($\Delta\chi^2/df=4,36$, GFI=.92, AGFI=.89, IFI=.95, NFI=.93, NNFI=.93, CFI=.95, RMR=.049) görülmüş ve H_2 hipotezi desteklenmiştir.

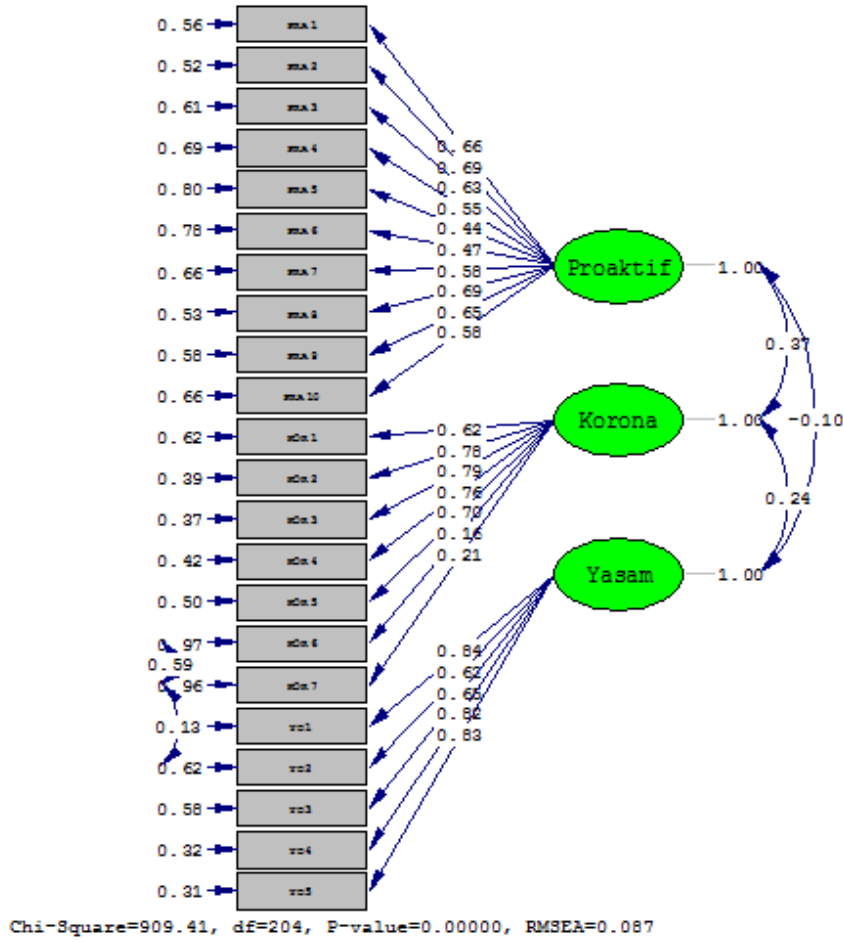
Şekil 3. Covid-19 Korkusu → Yaşam Doyumu YEM Analizi

Proaktif kişiliğin yaşam doyumu üzerinde doğrudan etkisinin test edildiği Şekil 4’de ($\beta = 0,37$; $p < ,05$) pozitif yönlü orta düzeyde bir etki tespit edilmiştir. Analizin geçerli uyum değerlerine sahip olduğu ($\Delta\chi^2/df=3,96$, GFI=.91, AGFI=.87, IFI=.95, NFI=.93, NNFI=.94, CFI=.95, RMR=.067) görülmüş ve H_3 hipotezi desteklenmiştir.

Şekil 4. Proaktif Kişilik → Yaşam Doyumu YEM Analizi

Proaktif kişilik özelliğinin yaşam doyumuna etkisinde Covid-19 korkusunun etkisinin test edildiği Şekil 5'te, aracı değişkenin modele dâhil edilmesiyle birlikte Şekil 3'te elde edilen proaktif kişilik ile yaşam doyumuna arasındaki yola ait katsayının azalarak değer aldığı (-0.10) saptanmıştır. Buna göre proaktif kişiliğin yaşam doyumuna üzerindeki etkisine Covid-19 korkusu negatif yönde kısmi aracılık etmektedir. Yapılan analizde $\Delta\chi^2/df= 6,28$ çıktığı için ki-kare değerini düşürmek için önerilen düzenlemeler (KOR7 ve KOR6 ile YD2 ve KOR7 değişkenlerinin hata varyansları birleştirilmiştir) yapılmıştır. Düzenlemeler sonucunda analizin geçerli uyum değerlerine sahip olduğu ($\Delta\chi^2/df= 4,457$, GFI=.85, AGFI=.81, IFI=.90, NFI=.88, NNFI=.89, CFI=.90, RMR=.013) görülmüş ve H₄ hipotezi desteklenmiştir.

Şekil 5. Proaktif Kişilik → Covid-19 Korkusu → Yaşam Doyumu YEM Analizi

5. SONUÇ

Çalışmada, 21. yüzyıl işletmelerini tehdit eden Covid-19 pandemisinin işletmeler için pozitif öneme sahip olan proaktif kişilik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkideki aracılık etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın analizinde SPSS ve LISRELL programlarından yararlanılarak doğrulayıcı faktör analizleri, korelasyon analizi ve regresyon analizleri yapılmıştır. Araştırmada ayrıca modeli veriler ile değerlendirmek ve değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak amacıyla yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya konan hipotezler doğrulanmış, Covid-19 korkusunun proaktif kişilik ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide negatif yönde kısmi aracılık etkisi olduğu bulunmuştur. Alan yazın incelemesinde proaktif kişilik, Covid-19 korkusu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte sayılan bu değişkenlerin diğer değişkenlerle ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Covid-19 korkusu ile psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu (Satici vd., 2020; Altundağ, 2021;

Gökmen, Toprak ve Sami, 2021; Gundoğan 2021; Karaşar ve Canlı, 2020; Traunmüller ve ark., 2021; Karataş ve Tagay, 2021; Yıldırım, Arslan ve Wong 2021; Korkmaz ve Güloğlu, 2021; Godor ve Van der Hallen, 2022; Yalçın vd., 2022) konularında yapılan çalışmalar genel olarak Covid-19 korkusunun negatif bir yordayıcı olduğuna işaret etmiştir. Araştırmanın değişkenlerinden biri olan yaşam doyumu sadece sosyal yaşamdan elde edilen ya da sosyal yaşamı etkileyen bir öge değil, aynı zamanda iş yaşamından da etkilenen ve iş yaşamını da etkileyen davranışsal bir ögedir. Modern örgütler için arzu edilen çalışanın yaşam doyumunun sağlanmasıdır. Böylece çalışan yaşamındaki pozitif enerjiyi iş yaşamına yansıtacaktır ve iş yaşamında başarı elde edilecektir.

İş ve/veya yaşam doyumu ile proaktif kişilik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar (Greguras ve Diefendorff, 2010; Çelik, 2017; Jawahar ve Liu, 2017; Maurer ve Chapman, 2018; Özmen, 2019; Wang, Li ve Tu, 2019; Akababa ve Özel, 2021;) ise pozitif ilişkilere işaret etmektedir. Proaktif kişilik günümüz iş dünyasının hızla değişim göstermesi ve bu değişime ayak uydurabilmek açısından önemli bir örgütsel davranış biçimidir. Proaktif kişiler geleceğe hazırlıklı olabilen, beklenmedik olay ya da durumlara hızlıca cevap verebilen kişilerdir. Örgütsel yaşamdaki belirsizliklerin en çok fark edilebilir olduğu Covid-19 pandemisi dönemi örgütler açısından oldukça zor atlatılmıştır. Pandemi döneminde değişen iş yaşantısına hızlıca kendisini adapte edebilen, donanımlı bilgi ve iletişim alt yapısına sahip örgütler başarılı olmuşlardır. Bu örgütlerin başarısı proaktif olarak hazır olma durumları ile ilişkilendirilebilir. Örgütlerin proaktifliği, proaktif düşünceye sahip olan ve bunu uygulayabilen çalışanlar sayesinde sağlanır. Bu nedenle örgütlerde proaktif kişiliğe sahip çalışanların sayısı arttırılmalı, proaktif düşünce desteklenmelidir. Proaktif kişiliğin yaşam doyumu üzerindeki olumlu etkisinden iş yaşamında da fayda sağlanacağı bilinmelidir. Bu ilişkiyi olumsuz etkileyen etmenlerden biri olan Covid-19 korkusunun etkilerini önlemek amacıyla gerekli tedbirler alınmalı ve bir güven ortamı oluşturulmalıdır.

Bu araştırmada proaktif kişiliğin yaşam doyumuna etkisinde Covid-19 korkusunun kısmi aracılık etkisine sahip olduğu görülmüştür. Araştırma evreninin sadece Samsun ilinde bir devlet üniversitesinde SHMYO'da okuyan öğrencilerden oluşması kısıtlılık nedenidir. Araştırmanın proaktif kişilik, Covid-19 korkusu ve yaşam doyumu değişkenleri ile yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmekle birlikte, daha sonra yapılacak çalışmalarda proaktif kişilik ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin test edilmesinde işletmeler açısından önemli olan farklı değişkenlerin aracılık etkisinin incelenmesi tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahorsu, D. K., Lin, C-Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*. doi: 10.1007/s11469-020-00270-8
- Akar, F. (2021). Kriz yönetiminde proaktif ve reaktif yaklaşım: Covid-19 krizi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 244-259.
- Akbaba, M., & Özel, G. (2021). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Proaktif Kişilik, Kariyer Uyum Yetenekleri ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Turkish Studies-Social Sciences*, 16(5), 1659-1678.

- Akçakanat, T., & Uzunbacak, H. H. (2017). Proaktif kişiliğin politik beceri üzerine etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(3), 786-807.
- Akın, A., Abacı, R., Kaya, M., & Arıcı, N. (2011). Kısaltılmış Proaktif Kişilik Ölçeği'nin (KPÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. In ICES11 International Conference on Educational Sciences, June (pp. 22-25).
- Aksoy, C., & Atılgan, D. A. (2021). Covid-19 korkusu ve yaşam doyum: Özel yetenek giriş sınavlarına katılan öğrenciler örnekleme. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 40-50.
- Alibekiroğlu, P. B., Akbaş, T., Ateş, F. B., ve Kırdök, O. (2018). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide öz-anlayışın aracı etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(2), 1-17.
- Altundağ, Y. (2021). Erken Dönem Covid-19 Pandemisinde Covid-19 Korkusu ve Psikolojik Dayanıklılık. *EKEV Akademi Dergisi*, 85.
- Ampofo, E. T., Coetzer, A., & Poisat, P. (2017). Relationships between job embeddedness and employees' life satisfaction. *Employee Relations*, 39(7), 951-966. <https://doi.org/10.1108/ER-10-2016-0199>.
- Avçın, E. & Erkoç, B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Anksiyetesi, Yaşam Doyumu ve İlişkili Değişkenler. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0 (17), 1-13.
- Bakan, İ., & Güler, B. (2017). Duygusal zekânın, yaşam doyumunu ve akademik başarıya etkileri ve demografik özellikler bağlamında algı farklılıkları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(33), 1-11.
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O., & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety, and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*. doi: 10.1007/s11469-020-00331-y
- Bal, P. N., & Gülcan, A. (2014). Genç yetişkinlerde iyimserliğin mutluluk ve yaşam doyumunu üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1 (ÖZEL)), 41-52.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive view*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research – conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182.
- Bateman, T. S., & Crant, J. M. (1993). The proactive component of organizational behavior: A measure and correlates. *Journal of organizational behavior*, 14(2), 103-118.
- Baykal, E. (2020a). Covid-19 Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık, Kaygı ve Yaşam Doyumu İlişkisi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(2), 68-80.
- Baykal, E. (2020b). Covid-19 Salgını Sırasında Rezilyansın Çalışanların Yaşam Doyumunu Üzerindeki Etkisi. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 21(46), 1-14.
- Berlemann, M. (2016). Does hurricane risk affect individual well-being? Empirical evidence on the indirect effects of natural disasters. *Ecological Economics*, 124, 99-113.

- Büyüköztürk, Ş. (2005). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem yayıncılık.
- Can N., Bakan, İ., Erşahan, B., & Büyükbeşe, T. (2022). Covid-19 Korkusu, Bireysel Stres ve Yaşam Doyumu İlişkisi: Bir Alan Araştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 266-286.
- Chen, L. H., Wu, C. H., Lin, S. H., & Ye, Y. C. (2018). Top-down or bottom-up? The reciprocal longitudinal relationship between athletes' team satisfaction and life satisfaction. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, 7(1), 1.
- Crant, J. M. (2000). Proactive behavior in organizations. *Journal of management*, 26(3), 435-462.
- Çelik, E. (2017). Examining the mediating effect of subjective vitality in the proactive personality and life satisfaction relationship. *International Journal of Happiness and Development*, 3(4), 289-302.
- Çelik, E., & Topçuoğlu, P. (2017). Proaktif Kişiliğin Öznel Zindelik İle Merak Arasındaki İlişkide Aracılık Etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1221-1240.
- Çelik, H. E., & Yılmaz, V. (2016). LISREL 9.1 ile yapısal eşitlik modellemesi: Temel kavramlar-uygulamalar-programlama. Anı Yayıncılık.
- Çivitçi, A. (2012). Üniversite öğrencilerinde genel yaşam doyumunu ve psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 321-336.
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumunu ölçeğinin türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59).
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.
- Dikmen, A. A. (1995). İş doyumunu ve yaşam doyumunu ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(03).
- Eryılmaz, S. (2012). Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlığı yordamada yaşam doyumunu, benlik saygısı, iyimserlik ve kontrol odağının incelenmesi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Field, A. (2000). Discovering Statistics using SPSS for Windows. London, Thousand Oaks, Sage Publications, New Delhi.
- George, D., & Mallery, P. (2003). Using SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference (4th ed.). London: Pearson Education.
- Godor, B. P., & Van der Hallen, R. (2022). Investigating the susceptibility to change of coping and resiliency during COVID-19. *Scandinavian Journal of Psychology*, 63(3), 238-245.
- Gökmen, A., Toprak, Y., & Sami, S. (2021). A Coping Model for the Fear of COVID-19 in the Context of Coping and Psychological Resilience. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (17), 513-566.

- Greguras, G. J., & Diefendorff, J. M. (2010). Why does proactive personality predict employee life satisfaction and work behaviors? A field investigation of the mediating role of the self-concordance model. *Personnel Psychology, 63*(3), 539-560.
- Gundogan, S. (2021). The mediator role of the fear of COVID-19 in the relationship between psychological resilience and life satisfaction. *Current Psychology, 40*(12), 6291-6299.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.4. Baskı.
- Heller, D., Watson, D. ve Iles, R. (2006). Yaşam memnuniyetinin dinamik süreci. *Kişilik Dergisi, 74* (5), 1421-1450.
- Huebner, E. S., Suldo, S. M., & Gilman, R. (2006). Life Satisfaction. In G. G. Bear & K. M. Minke (Eds.), *Children's needs III: Development, prevention, and intervention* (pp. 357–368). National Association of School Psychologists.
- Jawahar, I. M., & Liu, Y. (2017). Why are proactive people more satisfied with their job, career, and life? An examination of the role of work engagement. *Journal of Career Development, 44*(4), 344-358.
- Kanten, P. (2016). Proaktif Davranışlar. Ed. P. Kanten ve S. Kanten içinde Örgütsel Davranışın Aydınlik ve Karanlık Yüzü (371-410), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karabatak, S. H. (2018). Öğretmenlerin proaktif davranış düzeyleri ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5*, 48-64.
- Karaşar, B., & Canlı, D. (2020). Psychological resilience and depression during the COVID-19 pandemic in Turkey. *Psychiatria Danubina, 32*(2), 273-279.
- Karataş, Z., & Tagay, Ö. (2021). The relationships between resilience of the adults affected by the covid pandemic in Turkey and Covid-19 fear, meaning in life, life satisfaction, intolerance of uncertainty and hope. *Personality and Individual Differences, 172*, 110592.
- Keser, A. (2005). Çalışma Yaşam Doyumu İlişkinine Teorik Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 55*(1), 897-913.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'in alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders, 6*(1), 47-48.
- Kline, R. B.(1998). Principles and Practice of Structural Equation Modelling. New York: The Guilford Press
- Korkmaz, H., & Güloğlu, B. (2021). The role of uncertainty tolerance and meaning in life on depression and anxiety throughout Covid-19 pandemic. *Personality and individual differences, 179*, 110952.
- Locke, E. A., & Latham, G. P. (1990). A theory of goal setting and task performance. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Luhmann, M., Lucas, R. E., Eid, M., & Diener, E. (2013). The prospective effect of life satisfaction on life events. *Social Psychological and Personality Science, 4*(1), 39-45.

- Mamak, Y. B. (2018). Proaktif kişiliğin iş becerikliği, iş performansı ve duygusal bağlılık üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Maurer, T. J., & Chapman, E. F. (2018). Relationship of proactive personality with life satisfaction during late career and early retirement. *Journal of Career Development, 45*(4), 345-360.
- Mavi, Y. & Yeşil, S. (2021). Covid-19 Korkusu'nun Duygusal Emek, Çalışan Performansı, İş Tatmini, Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 16*(63), 1078-1104.
- Özmen, T. (2019). *Proaktif kişiliğin sporcuların psikolojik iyi oluş düzeyine etkisi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Öztürk, Z. (2021). Covid-19 Stresi, Kredi Kartı Kullanımı Tutumu, Yaşam Doyumu ve Finansal İyilik Hali İlişkisinin Sosyo-Demografik Değişkenler Perspektifinden İncelenmesi. *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırmalar Dergisi, 1*(1).
- Parker, S. K., Williams, H. M., & Turner, N. (2006). Modeling the antecedents of proactive behavior at work. *Journal of applied psychology, 91*(3), 636-652.
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The journal of positive psychology, 3*(2), 137-152.
- Peker, A., Cengiz, S., & Yıldız, M. N. (2021). Yaşam doyumu ve öznel zindeliğin COVID-19 korkusu ile problemlerle internet kullanımı arasındaki aracılık ilişkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 24*(2), 199-206.
- Proctor, C.L., Linley, P.A. & Maltby, J. (2009). Youth Life Satisfaction: A Review of the Literature. *J Happiness Stud 10*, 583–630 (2009). <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9110-9>
- Satici, S. A., Kayis, A. R., Satici, B., Griffiths, M. D., & Can, G. (2020). Resilience, hope, and subjective happiness among the Turkish population: Fear of COVID-19 as a mediator. *International Journal of Mental Health and Addiction, 1*-16.
- Siebert, J. U., Kunz, R. E., & Rolf, P. (2020). Effects of proactive decision making on life satisfaction. *European Journal of Operational Research, 280*(3), 1171-1187.
- Su, X. Y., Wang, L. Y., & Zhang, L. (2022). Workplace relationships and employees' proactive behavior: Organization-based self-esteem as a mediator. *Social Behavior and Personality: an international journal, 50*(5), 1-12.
- Şimşek, E. (2020). Yaşam Doyumu. İçinde S. Polatçı (Ed.). Kuramsal Temelleriyle Örgütsel Davranış Ölçekleri Rehberi (ss. 883- 889). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Traunmüller, C., Stefitz, R., Schneider, M., & Schwerdtfeger, A. (2021). Resilience moderates the relationship between the psychological impact of COVID-19 and anxiety. *Psychology, Health & Medicine, 1*-12.

- Tunca, S., Elçi, M. & Murat, G. (2018). Proaktif kişilik yapısının ve yenilikçi davranışın görev performansına etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 325-335.
- Tümlü, G. Ü., & Receptoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 205-213.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2005). Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi. (1. bs.). Ankara, Detay Yayıncılık.
- Uyguç, N., Y. Arbak, E. Duygulu ve N.H. Çıraklar, (1998), "İş ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Üç Temel Varsayım Altında İncelenmesi", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 13(II); 193-204.
- Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.
- Wang, S., Li, Y., & Tu, Y. (2019). Linking proactive personality to life satisfaction in the Chinese context: The mediation of interpersonal trust and moderation of positive reciprocity beliefs. *Journal of Happiness Studies*, 20(8), 2471-2488.
- Yalçın, İ., Can, N., Mançe Çalışır, Ö., Yalçın, S., & Çolak, B. (2022). Latent profile analysis of COVID-19 fear, depression, anxiety, stress, mindfulness, and resilience. *Current Psychology*, 41(1), 459-469.
- Yelpaze, İ., & Yakar, L. (2019). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu ve bilişsel esnekliklerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(54), 913-935.
- Yıldırım, M., Arslan, G., & Wong, PT (2021). Korona virüs pandemisi sırasında Türk genç yetişkinlerde anlamlı yaşam, dayanıklılık, duygusal denge ve psikolojik sağlık sorunları. *Güncel Psikoloji*, 1-12.
- Yolcu, İ. U., & Çakmak, A. F. (2017). Proaktif Kişilik İle Proaktif Çalışma Davranışı İlişkisi Üzerinde Psikolojik Güçlendirmenin Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 425-438.